

УДК 631.147:338.439.5(477)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Г. Сиротюк, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-8740-7959

Львівський національний аграрний університет

© Г. Сиротюк, 2021

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2021.03-04.030>

Сиротюк Г. Тенденції розвитку ринку органічної продукції в Україні

Представлено результати аналізу сучасного стану виробництва органічної продукції в Україні та вказано на його економічні, соціальні та екологічні переваги. Встановлено, що Україна має значний потенціал щодо розвитку органічного виробництва. Розглянуто динаміку кількості виробників органічної продукції та площі земель під органічним виробництвом в Україні та виявлено, що частка площі земель, зайнятих під органічним виробництвом, становить 1% від загальної площі сільськогосподарських угідь. Для збільшення кількості виробників органічної продукції стимулюючим чинником є вживання заходів щодо їх захисту мінімізацією недобросовісного маркування. Досліджено, що виробництво органічної продукції в Україні експортоорієнтоване, і у структурі експорту найбільша частка припадає на Європу, що дозволило посісти четверте місце серед країн-експортерів органічної продукції до країн Європейського Союзу. Основними експортними продуктами є зернові та олійні культури, яйця, мед, овочі, фрукти. Виявлено, що споживання органічної продукції на внутрішньому ринку незначне, проте має стійку тенденцію до зростання. На внутрішньому ринку найбільше споживаються молочна продукція, круп'яні та зернові вироби. Вказано на проблеми розвитку внутрішнього ринку органічної продукції, зокрема низький рівень обізнаності про органічні продукти серед споживачів та низьку купівельну спроможність. Доведена необхідність посилення державної підтримки органічних виробників, оскільки наявні програми державної підтримки органічного виробництва здебільшого зосереджені на відшкодуванні коштів за сертифікацію, тоді як державна підтримка у вигляді пільгового оподаткування та пільгового кредитування відсутня. Обґрунтовано шляхи подальшого розвитку органічного виробництва в Україні, спрямованого на збільшення місткості внутрішнього органічного ринку і зростання експорту.

Ключові слова: органічна продукція, органічне сільськогосподарське виробництво, ринок органічної продукції, державна підтримка, сертифікація.

Syrotiuk H. Tendencies of organic market development in Ukraine

The article represents findings of the analysis of current conditions of organic production in Ukraine and identifies its economic, social, and ecological advantages. It is determined that Ukraine has a sufficient potential in organic production development. The research considers dynamics of the number of organic producers and land area under organic production in Ukraine, and points that the share of land area, engaged under organic production, makes 1% of the total area of agricultural lands. The motivating factor to increase the number of organic producers suggests applying the measures on their protection by minimizing unfair marking. It is studied that organic production in Ukraine is export-oriented and, in the structure of export, the largest share is taken by Europe. Thus, Ukraine takes the fourth position among the countries exporting organic products to the EU member-states. Among the exported products, the largest share is taken by cereals and oilseeds, eggs, honey, vegetables, fruit. It is determined that at the domestic market, consumption of organic products is insufficient, however it demonstrates a permanent tendency to growth. At the domestic market, dairy products, porridge and cereals are the most popular. The author identifies problems of the domestic organic market development, particularly consumers' low awareness of organic products and low purchasing capacity. The research justifies the necessity to intensify the state support for organic producers because the current programs of state support for organic production are mostly focused on reimbursement of

certification cost, whereas there is no governmental assistance in the form of preferential taxation and concessional lending. The work substantiates the ways of further development of organic production in Ukraine that is focused on increased capacity of domestic organic market and rise in exports.

Key words: *organic products, organic agricultural production, organic products market, certification.*

Постановка проблеми. Виробництво органічної продукції та її споживання з кожним роком набуває все більшої популярності як у світі, так і в Україні зокрема. Це пов'язано зі зростанням попиту споживачів на екологічно чисті та безпечні для здоров'я продукти харчування й усвідомлення населенням корисності органічної продукції. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції сприяє підвищенню якості споживання та здоровому способу життя населення.

В Україні наявний значний потенціал для нарощування виробництва органічної продукції, проте є низка перешкод, спричинених недосконалістю нормативно-правової бази, нерозвиненістю інфраструктури, недостатньою державною підтримкою органічного сільськогосподарського виробництва.

У березні 2021 року була затверджена Національна економічна стратегія до 2030 року, в якій встановлено ціль до 2030 року розширити площі сільськогосподарських угідь під органічне виробництво до 1,3 млн га, що становитиме 3% від загальної площі сільськогосподарських угідь України. Іншою ціллю Стратегії є збільшення експорту органічної продукції до 1 млрд доларів США.

Попит на органічну сільськогосподарську продукцію у деяких країнах перевищує пропозицію, що вигідно для України у плані нарощування експортного потенціалу. Тому доцільне дослідження ринку органічної продукції в Україні для оцінки перспектив його розвитку і задоволення потреб внутрішнього споживача, а також подальшої інтеграції національної органічної продукції на світовий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виробництва органічної продукції, його державної підтримки та основні проблеми розвитку ринку органічної продукції висвітлювали у своїх працях

багато науковців та практиків. Зокрема О. Шкуратов, В. Чудовська і А. Вдовиченко (2015) вказують на переваги органічного аграрного виробництва перед традиційним, виходячи з низки економічних, екологічних та соціальних аспектів: економічні – полягають у перспективі щодо зростання прибутковості виробництва органічної продукції та її конкурентоспроможності; екологічні – у збереженні довкілля у процесі виробництва; соціальні – у забезпеченні споживчого ринку якісною продукцією.

Такої самої думки дотримуються Н. Буга та І. Яненкова (2015), зауважуючи, що органічне сільське господарство забезпечує збалансований стан екологічної системи, яке є підґрунтям сталого розвитку економічної та соціальної сфер, а також наголошують, що органічне сільське господарство економічно ефективніше за традиційне за рахунок усунення втрат сільськогосподарської продукції при замкненому циклі виробництва, вивільненні величезних обсягів природних резервів.

Для нарощення обсягів органічної продукції аграрним підприємствам не обійтися без належної державної підтримки. Такі питання досліджує В. Грановська (2017), зазначаючи, що в Україні державна підтримка розвитку органічного сільського господарства перебуває на ранніх стадіях, і пропонуючи вивчення досвіду країн світу щодо можливостей і видів підтримки органічного сільського господарства та вибудовування співробітництва між державою, приватними та громадськими організаціями органічного сектору.

Дослідник В. Артиш (2018) пропонує використати досвід Польщі, де виробники органічної продукції отримують державну допомогу відразу, у перші три роки, через субсидіювання, пільгове кредитування та отримання дотацій.

Поділяємо думку Д. Міщенко (2018), що для підсилення позицій вітчизняного

органічного сільського господарства на світовій арені держава має сприяти інвестиційній активності у цій сфері, спрямовувати заходи підтримки не тільки на задоволення потреб населення країни в екологічно чистій продукції, а й на збільшення її експорту через підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції.

Великий внесок у дослідження стану та висвітлення розвитку органічного виробництва аграрного сектору української економіки роблять громадські та державні інституції, а також міжнародні проекти, які одночасно надають аграрним виробникам технічну та інформаційну допомогу, а саме: ТОВ «Органік Стандарт», Федерація органічного руху України, Швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні», проект «Німецько-українська співпраця в галузі органічного землеробства», Програма «Органічна торгівля заради розвитку у Східній Європі», Програма USAID з аграрного і сільського розвитку. За їхньої підтримки проводяться конференції, семінари, круглі столи та інші заходи, спрямовані на перейняття Україною досвіду країн Європейського Союзу в розвитку власного органічного виробництва.

Водночас низка проблем щодо розвитку виробництва органічної продукції недостатньо досліджена та потребує подальшого опрацювання, зважаючи на швидкі темпи розвитку в світі та дещо повільніші в Україні.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні проблемних аспектів, оцінці сучасних тенденцій та перспектив розвитку ринку органічної продукції.

Методика дослідження та матеріали. Методика дослідження побудована на системному підході й діалектичному методі пізнання економічних, екологічних та соціальних ефектів в органічному виробництві. У дослідженні використано абстрактно-логічний метод – для визначення дефініції «органічна продукція», статистико-економічний – для вивчення динаміки ви-

робництва та експорту органічної продукції, графічний – для отримання глибшого розуміння та виділення структурних елементів об'єкта дослідження, SWOT-аналізу – для визначення сильних і слабких сторін, оцінки можливих шляхів розвитку та розкриття загроз у веденні органічного виробництва.

Інформаційною базою дослідження стали праці науковців з питань розвитку виробництва і державної підтримки органічної продукції, діюча національна та міжнародна нормативно-правова база, офіційні матеріали Державної служби статистики України, ТОВ «Органік Стандарт», Федерації органічного руху України тощо.

Виклад основного матеріалу. У країнах світу є певні критерії, яким має відповідати органічна продукція, а саме: відсутність генетично модифікованих інгредієнтів; інгредієнтів, вирощених при використанні пестицидів, гербіцидів, отрутохімікатів і штучних добрив; штучних консервантів, барвників та смакових добавок; наявність на упаковці спеціальних ліцензійних символів «Органіка».

Згідно з національним законодавством (Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва..., 2021), органічна продукція – це сільськогосподарська продукція, у тому числі харчові продукти та корми, отримані в результаті органічного виробництва.

Дефініція «органічна продукція» охоплює певні вимоги, притаманні кожній країні зокрема, оскільки власне норми виробництва органічної продукції запроваджують на рівні країни. Проте загалом вимоги базуються на принципах і стандартах Міжнародної Федерації Органічного Сільськогосподарського Руху (IFOAM Basic Standards...), а саме:

– земля, на якій вирощують продукцію, має певний час пробути у перехідному періоді, що встановлено стандартами, причому протягом цього періоду не можна використовувати добрива та пестициди;

– у веденні рослинництва категорично заборонено використання генетично модифікованих організмів, а також обмежують застосування пестицидів та синтетичних мінеральних добрив;

– у тваринництві потрібно дотримуватись безприв'язного утримання тварин, вигодовувати їх лише органічними кормами та не використовувати стимулятори росту й гормони;

– якщо органічну продукцію переобробляють, то заборонено використовувати синтетичні ароматизатори, барвники й консерванти: технології можуть лише мінімально трансформувати сировину;

– логістичний ланцюжок доставки органічної продукції відстежують з метою запобігання фальсифікації продукції та попередження її забруднення від інших неорганічних товарів і негерметичного пакування.

Органічне сільськогосподарське виробництво – складний та багатогранний процес. До сьогодні в Україні ведуться дискусії щодо економічної доцільності та можливості переходу сільськогосподарських виробників від традиційного сільськогосподарського виробництва до органічного, особливо коли посилюються вимоги до маркування та обігу органічної продукції. Проте численні переваги органічного сільськогосподарського виробництва вказують на очевидну доцільність виробництва органічної продукції, до того ж споживання органічних харчових

продуктів позитивно впливає на здоров'я населення (рис. 1).

Розглядаючи переваги органічного сільськогосподарського виробництва перед традиційним, потрібно враховувати два аспекти: переваги органічних методів господарювання та переваги споживання органічної продукції. З позиції споживачів перевагами органічної продукції є: користь для здоров'я та екологічна безпечність; відсутність ГМО; висока якість; відсутність токсичних і шкідливих речовин, хвороботворних мікроорганізмів, паразитів та алергенів; збереження більшої кількості поживних речовин тощо.

Якщо говорити про вирощування органічних сільськогосподарських культур, то воно вимагає суттєвих затрат відновлювальних та невідновлювальних ресурсів і в результаті не може повністю замінити традиційне землеробство, тож повинно розвиватися паралельно з ним.

Органічне виробництво в Україні з кожним роком зростає, на що вказує аналіз динаміки показників кількості виробників органічної продукції та площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічним виробництвом (рис. 2).

Рис. 1. Переваги органічного сільськогосподарського виробництва в Україні*
*Власні опрацювання автора

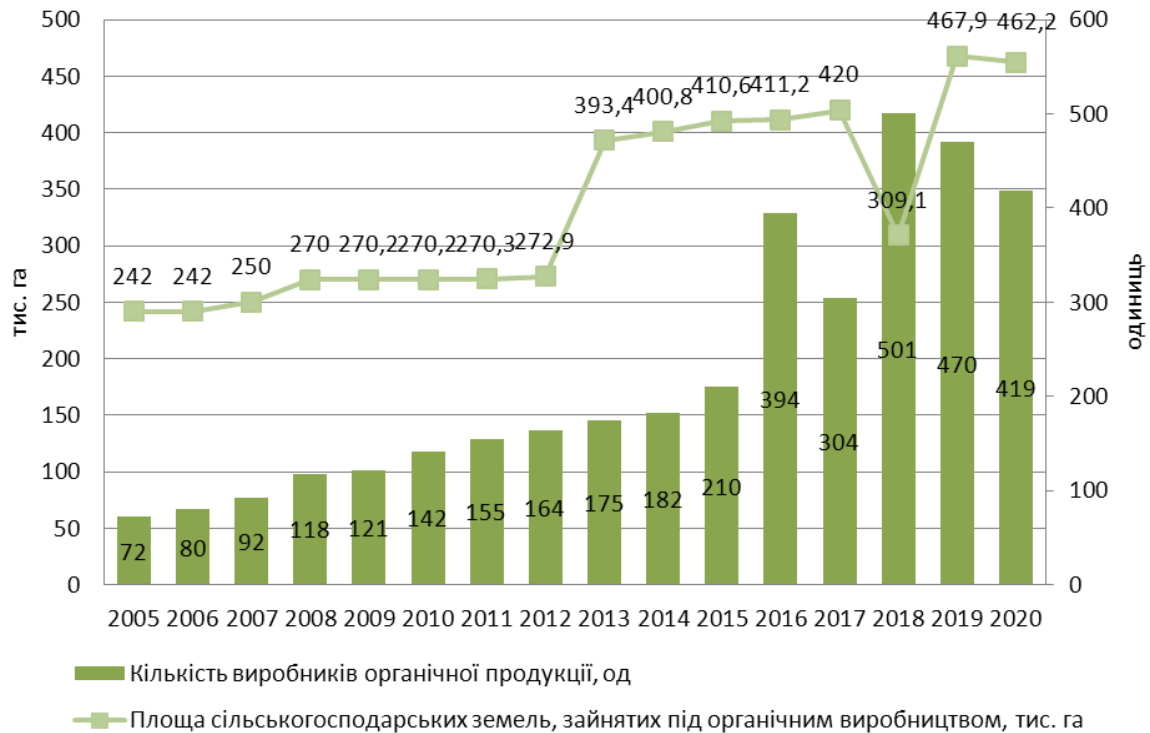

Рис. 2. Динаміка кількості виробників органічної продукції та площі земель під органічним виробництвом*

*Побудовано автором за даними ТОВ «Органік Стандарт»

На сьогодні в Україні площа земель, зайнятих під органічним виробництвом, становить 1 % від загальної площі сільськогосподарських угідь, і у 2020 р. вона становила 462,2 тис. га, що на 1,2 % менше від попереднього року і майже удвічі більше порівняно з 2005 р. Деяко зменшилася кількість виробників органічної продукції (на 10,9 % у 2020 р. порівняно з 2019 р.).

Стимулюючим чинником підтримки виробників органічної продукції є вживання заходів щодо їхнього захисту мінімізацією недобросовісного маркування, наприклад, написами «органічний», «біологічний», «екологічний», «органік» тощо, за відсутності сертифіката. Доцільно збільшити заходи покарання за такі порушення і ввести жорсткі штрафні санкції.

Виробництво органічної продукції в Україні збільшують з орієнтацією на експорт, тоді як внутрішнє споживання відіграє другорядну роль. Споживання на внутрішньому ринку – близько €0,68 на душу населення, порівняно з €10–11 у світі (Органічне виробництво в Україні..., 2019).

Структура внутрішнього ринку органічної продукції досить різноманітна, і найбільша частка (65 %) належить молочній продукції, а також круп'яним і зерновим виробам (18 %) (табл. 1).

У 2020 р. на внутрішньому ринку реалізовано 7850 тонн органічної продукції вартістю 709 млн грн, що порівняно з 2018 р. більше на 17,4 % та 20,2 % відповідно. Зауважимо, що в Україні недостатньо виробляється і споживається плодоовочевої продукції. Їхня реалізація у кількісному виразі значно (на 33,3 %) скоротилася у 2020 р. порівняно з попереднім роком. Якщо аналізувати органічну овочеву продукцію, то її кількість зменшилась на 15 % у 2020 р. порівняно з попереднім роком, відповідно зменшилось і виробництво – на 7,5 % (Втратити інвестиції або заробити.....2021).

Дослідник Б. Шувар (2017) вважає однією з причин, що стримує споживачів купувати органічну продукцію, є низька поінформованість про органічні товари як серед споживачів, так і серед виробників традиційної продукції. Вважаємо, що нині основна причина – низька платоспроможність населення.

Реалізація органічної продукції на внутрішньому ринку*

Органічна продукція	Кількість, тонн			Сума, млн грн		
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Молочна продукція	4400	4640	5085	345	320	420
Круп'яні та зернові вироби, борошно, насіння	990	1240	1420	80	115	125
Овочі та фрукти	800	990	660	20	35	25
Морозиво	240	45	20	85	15	9
М'ясна продукція	90	90	115	30	30	40
Соки, напої, пасти, консервовані продукти	50	120	140	6	15	10
Прянощі та спеції, цукор	40	80	85	7	10	20
Інша продукція	75	145	325	17	35	60
Всього	6685	7350	7850	590	575	709

* Складено автором за даними ТОВ «Органік Стандарт»

Останніми роками Україна стала одним з основних експортерів органічної продукції на світові ринки, а особливо на ринок країн Європейського Союзу. У 2020 р. продукцію експортували у 40 країн світу загальною вартістю майже 204 млн дол. США, що на 7,9 % більше ніж у 2019 р. У структурі експорту органічної продукції України найбільша частка припадає на Європу – 73 %, що дозволило їй посісти четверте місце серед 124 країн-експортерів органічної продукції до країн Європейського Союзу. Експорт утворив 217,2 тис. тонн або 7,8 % органічної аграрної продукції (Органічне виробництво в Україні, 2021). Зауважимо, що попередніми роками експорт до країн Європи становив понад 85%. Водночас зросла частка експорту до країн Північної Америки (24 %), а також розширюється частка експорту до країн Азії (близько 3 %), Австралії і Океанії (близько 1 %).

У ТОП-10 країн-імпортерів світу української органічної продукції за 2020 р. увійшли такі країни (рис. 3). Найбільшим імпортером української органічної продукції вже декілька років поспіль є Нідерланди (у 2020 р. 29,5 % від загального обсягу). На другому місці за обсягами органічної продукції та на першому місці за її вартістю – США. На третьому місці – Німеччина.

Загалом, якщо попередніми роками експорт до країн Європи становив понад

85 %, то за результатами 2020 року він зменшився до 73 %. Водночас розширилась частка експорту до країн Північної Америки (США та Канади), – 24 %.

Основними експортними продуктами є зернові та олійні культури, яйця, мед, овочі, фрукти тощо. Проте органічна продукція не може експортуватися, якщо вона не відповідає міжнародним стандартам. Більшість країн має свої державні або приватні органічні сертифікати, і для того, щоб експортувати органічну продукцію, потрібно пройти відповідну сертифікацію, наприклад: країни ЄС (EU-Bio), Німеччина (Bioland, Naturland), США (USDA NOP), Швейцарія (приватний стандарт Асоціації BioSuisse), Японія (JAS), Канада (COR), Великобританія (Soil Association).

В Україні стандарти органічного виробництва розробляє Асоціація «БІОЛан Україна», що працює спільно із швейцарським науково-дослідним інститутом екологічного землеробства. Підтримують органічне виробництво й громадські спілки (Федерація органічного руху України, 2005; Органічна Україна, 2012).

Запровадження органічного сільськогосподарського виробництва в Україні, як зауважує В. Захарчук (2019), можна розглядати в чотири етапи: зародження органічного сільськогосподарського виробництва, зростання попиту на органічну продукцію,

ратифікація законодавчого підґрунтя та упровадження фінансової державної підтримки органічного сільського господарства. При цьому науковець зазначає, що виконано лише три з цих етапів, а четвертий перебуває на етапі впровадження.

Науковці О. Шкуратов, В. Чудовська та А. Вдовиченко (2015) зауважують, що важливою умовою для державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва є необхідність системного підходу, який би підтримували всі виробники й постачальники, місцеві й центральні органи влади та законодавчі органи.

Нині органічне виробництво розглядається на державному рівні як один із пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства (Концепція державної підтримки..., 2021). У бюджеті 2021 р. на державну підтримку виробників органічної сільськогосподарської продукції закладено 50 млн грн дотацій, які будуть використані на такі напрями: виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та одну голову великої рогатої худоби;

відшкодування до 30 % вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва тощо.

Загалом в Україні органічне сільськогосподарське виробництво має достатній потенціал для подальших ефективного розвитку і реалізації органічної продукції як на вітчизняному, так і на закордонних ринках. Власне експорт вітчизняної органічної продукції приносить чималі прибутки її виробникам.

Дослідження тенденцій розвитку органічного сільськогосподарського виробництва дало змогу на основі SWOT-аналізу визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози для його подальшого ефективного ведення (табл. 2).

Зрозуміло, що органічне виробництво однозначно є частиною аграрної політики України, яка на коротко- та довгострокову перспективу має бути цілеспрямована на підтримку сталих практик ведення сільського господарства та органічного виробництва.

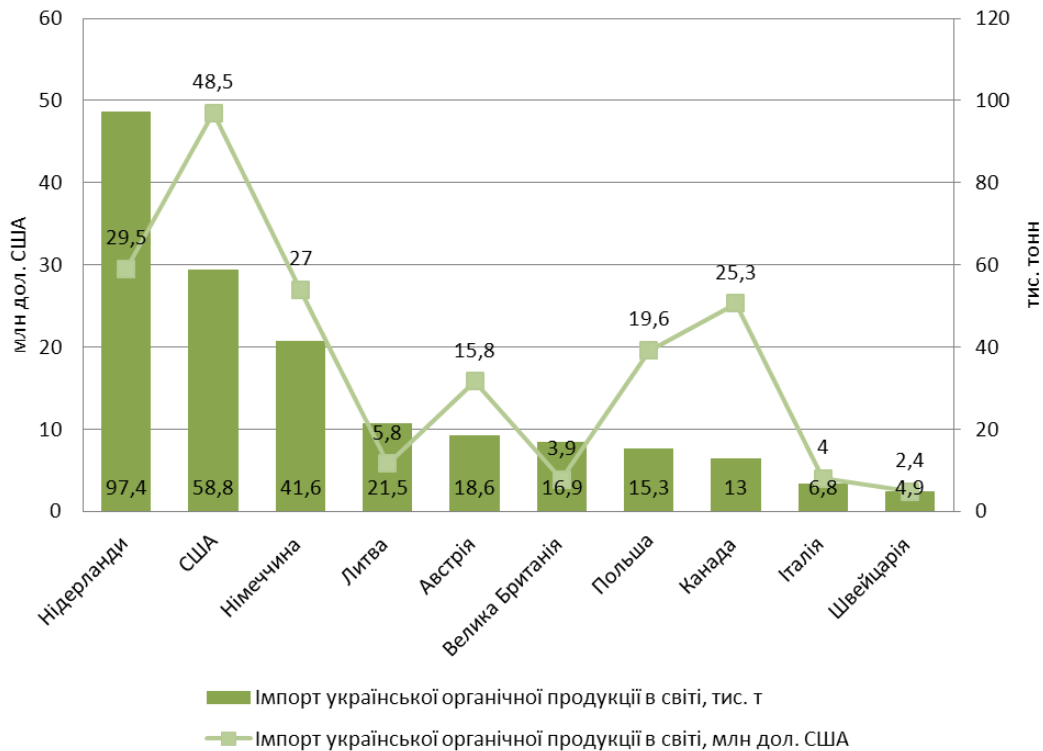

Рис. 3. ТОП-10 країн-імпортерів української органічної продукції у світі за 2020 р. *

*Побудовано автором за даними Федерації органічного руху України\

Таблиця 2

SWOT-аналіз виробництва сільськогосподарської органічної продукції в Україні*

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - сприятливі природно-кліматичні умови; - наявність родючих земель, придатних для вирощування органічної продукції; - наявність передового досвіду закордонних країн щодо ведення органічного виробництва; - збереження захисту екології та родючості ґрунтів; - зростання зайнятості сільського населення та розвитку сільських територій; - інноваційність виробництва; - наявність підвищених можливостей експорту для сертифікованої органічної продукції 	<ul style="list-style-type: none"> - нестійкий фінансовий стан сільськогосподарських підприємства та низька зацікавленість їх у переході на органічне виробництво; - наявність великих витрат, пов'язаних зі сертифікацією продукції; - недостатній і нестабільний рівень державної підтримки розвитку органічного виробництва; - недостатня кількість регіональних програм підтримки розвитку органічного виробництва; - відсутність розвиненої інфраструктури та логістичного забезпечення; - відсутність пільгового кредитування виробників органічної продукції
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація сільськогосподарського виробництва; - надання дотацій, спрямованих на розвиток органічного виробництва; - зростання попиту на органічну продукцію на внутрішньому ринку; - вихід на нові закордонні ринки; - створення нових робочих місць; - покращання якості харчування населення та здоров'я людей; - зростання інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки; - впровадження нових технологій виробництва; - відродження екологічної культури нації 	<ul style="list-style-type: none"> - неналежне інституційне середовище; - розбіжність у пріоритетах розвитку органічного виробництва між виробниками та органами державної влади; - наявність більш ефективного, інтенсивного виробництва; - низька платоспроможність населення через високі ціни на сертифіковану органічну продукцію; - зменшення попиту на окремі види органічної продукції на внутрішньому ринку (овочі, фрукти); - недостатнє стимулювання попиту на державному рівні; - наявність високої конкуренції з боку закордонних країн

* *Власні дослідження автора*

Висновки. Виробництво органічної продукції спрямоване на забезпечення споживача безпечними та якісними продуктами харчування, а також має певні економічні, соціальні та екологічні переваги: зниження енергоємності виробництва; розвиток сільських територій; підвищення зайнятості та добробуту сільського населення; збереження і покращання родючості ґрунтів; збереження і відновлення біорізноманіття тощо.

В Україні спостерігається позитивна тенденція до розвитку органічної продукції, на що вказує зацікавленість споживачів у органічних продуктах харчування та інтерес

сільськогосподарських виробників переходити від традиційного до органічного виробництва.

Україна посідає лідируючі позиції в Європі та у світі за кількістю експортованої органічної продукції. Проте виробництво органічної продукції переважно експортоорієнтоване, тож необхідно максимально наповнити вітчизняний ринок власною органічною продукцією.

Для ефективного розвитку виробництва органічної продукції виникає доцільність в інструментах стимулювання. Наявні програми державної підтримки органічного виробництва

здебільшого зосереджені на відшкодуванні коштів за сертифікацію, тоді як державна підтримка у вигляді пільгового оподаткування та пільгового кредитування відсутня.

Основним стимулом переходу сільськогосподарських підприємств до органічного

виробництва будуть маркетингові можливості і преміальні ціни на органічну продукцію. Це насамперед сприятиме розвитку внутрішнього ринку органічної продукції, який потребує належної державної підтримки та стимулювання.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Артиш, В. І., 2018. Досвід Польщі щодо органічного виробництва та перспективи його розвитку в Україні. *Науковий вісник НУБІП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*, 284, с. 182–189.

БіОЛан. [online] Доступно: <http://www.biolan.org.ua/uk/news/?newsid=111> [Дата звернення 05 листопада 2021].

Буга, Н. Ю. та Яненко, І. Г., 2015. Перспективи розвитку органічного виробництва в Україні. *Актуальні проблеми економіки*, 2, с. 117–125.

Втратити інвестиції або заробити: чому органічних овочів стало менше [online]. Доступно: <https://agroportal.ua/ua/publishing/analitika/lishitsya-investitsii-ili-zarobotat-pochemu-organicheskikh-ovoshchei-stalo-menshe> [Дата звернення 08 листопада 2021].

Грановська, В. Г., 2017. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду. *Економіка та суспільство*, 9, с. 384–390.

Мищенко, Д. А., 2018. Державне регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток* [online]. Доступно: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/3.pdf [Дата звернення 05 листопада 2021].

Національна економічна стратегія на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. [online] Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/npras/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> [Дата звернення 30 жовтня 2021].

Органічне виробництво в Україні зростає в 5 разів швидше, ніж у ЄС. [online] Доступно: <https://agropolit.com/news/12556-organichne-virobnitstvo-v-ukrayini-zrostaye-u-5-raziv-shvidshe-nij-v-yes> [Дата звернення 28 жовтня 2021].

Органічне виробництво в Україні. [online] Доступно: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed6463ce-f338-4ef0-a8a8-e778d3d0ffd1&title=OrganichneVirobnitstvoVUkraini> [Дата звернення 08 листопада 2021].

Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2496-VIII, в поточній редакції від 05.08.2021. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> [Дата звернення 08 листопада 2021].

Федерація органічного руху України. [online] Доступно: <http://organic.com.ua>. [Дата звернення 08 листопада 2021].

Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти, 2019: монографія / авт.: Т. А. Кунділовська, Н. М. Зеленянська, В. Г. Захарчук [та ін.]; за заг. ред. Т. А. Кунділовської. Одеса: Астропринт.

Шкуратов, О. І., Чудовська, В. А. та Вдовиченко, А. В., 2015. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія. Київ: ТОВ «Діа».

Шувар, Б., 2016. Аналіз розвитку органічного виробництва в Україні та світі. *Аграрна економіка*, 9 (3–4), с. 61–67.

IFOAM Basic Standarts. [online] Доступно: <http://www.ifoam.org> [Дата звернення 08 листопада 2021].

Стаття надійшла 10.11.2021

